

Hnuy illa nyha majah yahoo: **bidaiā etengabea**

AITZPEA AZKORBEBEITIA

1. Atarikoā: *Hnuy illa nyha majah yahoo-ren* hamaika alderdiak, eta bat gehiago

Urte eta erdi igaro da Joseba Sarrionandiak hamar urte luzetan zehar idatzitako poemen bilduma hau opatu zigunetik. Urte eta erdi izan dugu irakurleok poemok dastatzeko, beren hitz zorrotzen aurrean larritzeko eta umoretsuen aurrean irribarre egiteko, paradoxen aitzinean harritzeko, hitz-jokoekin dibertitzeko, liburuak agertzen dituen planteamenduen aurrean gogoeta egiteko, *Hnuy-ren*¹ hamaika alderdien gainean solasean aritzeko (idazteko, antza, astirik ez).

Esan bezala, liburu mardul honek hainbat solasalditarako atea irekitzen du, hamaika alderdi ezberdin har baititzakegu hizpidetzat. Honela, esaterako, liburuaren antolamenduaz mintza gintezke. Formatu oso zaindu eta arras dotoreko bilduma hau –benetan opari bat da Sarrionandiak egin diguna– begiari ez ezik, gogoari ere dei egiten dioten esangura handiko irudiez lagundurik dator.² Antolamendu grafikoarekin batera, sailena ere aintzat hartu beharko genuke eta egitura orokorraren barruan ipuinek (bereziki lehenengoak)³ betetzen duten lekuari erreparatu.

(1) Izenburua ahoskatzeko eta irakurtzeko traba saihesteko asmoz, aurreantzean lehen hitz horren bidez izendatuko dut, laburturik.

(2) Lan honetan aurrerago (zehazki, 4.2. azpiatalean), horrelako irudi baten inguruan arituko gara.

(3) «Denbora presentea eta denbora pasatua» izeneko atalaren sarrerako ipuinak "liburuko joku-arau nagusiak erabakitzen ditu: denboraren kurpil-zoroaren morroi ibili beharra finisterretatik harantz", J.L. Otamendiren esanetan (1996: 45). X.

Maila orokorretik partikularrera urrats bat emanda, poema bakoitzaren egitura ere (paralelismoaren gainean eraikia, askotan) aztertzeke eta aztertzeko dago. Azterketa honi ekinez gero, aise konturatuko ginatzeke poema ugarik (besteren artean, «Barrikada sasoi», «Laket zait zitroi urez izkiriatzea», «Ezagutzen duzu justizia?», «Zita», «Neoi argiak ederrenean daudenean», «Itzulera» eta «Marinel batzu») bukaeran eta, gehienetan, bereizita idatzitako bi bertsoaren bidez agertzen dutela euren mamia. Izan ere, poemaren gako edo giltza bezala funtzionatzen duten bertsook aurretik irakurri dugunaren laburpena edo berrespena dakarkigute batzuetan, aurretik esandakoa iraultzen dute edota zalantzan jartzzen beste batzuetan, eta, zenbaitetan, aurrekoaren kontrajarpen gisa funtzionatzen dute.

Behin oparia zabaldua, horretaz guztiaz ez ezik, orrialdeok agertzen duten poesiaren kontzepzioaz ere solasta gintezke; eta agertu, bai era esplizituan (adierazpen metapoetikoen bidez), bai poemaren euren nolakotasunean ere.

Poesiari berari buruz edota, oro har, literaturari eta berari egiteko moduari buruz hitz egiten digute poema askok (besteak beste, «Literatura eta iraultza», «Laket zait zitroi urez izkiriatzea», «Otso gauek», «Hurrutirean boluara dator hura», «Egunkariak», «Gabriel Aresti», «Poesiaren gauza galdua», «Poesia hilda dago baina ez naiz ni izan», «Sasoi makalak», «Proposamen poetikoa» eta «Poemarik behinena»). Eta poemok seinalaturiko bidea da, hain zuzen ere, gainontzekoek jarraitzen dutena: irakurleongana zuzenean heltzen den poesia, artifizialtasunik gabea ("tropo zikinok" eta "amour eta toujours lako errimak zaborretara" bota ditu poetak: ik. 104 eta 107. or.), "lore jokoetatik" urrun (ik. 171. or.).

Hizkuntza zintzo eta benetakoaren bila diharduen poesia tolesgabea jarri digu Sarrionandiak esku artean, zorrotza ere askotan. J.L. Otamendiren *Hnuy*-ren gaineko hitzak erabiliz (1996: 45), "poesia biluzte ariketa da, eta koldartasun eta hipokrisia nabarmentzeko tresna ere bai". Zentzu honetan, *Marinel Zaharrak* eta *Gartzelako poemak* liburuek ireki zuten poesia-ildoan barrena garamatzate *Hnuy*-ko poemok, *Izuen gordelekuetan barrena*-ko bide sarritan preziosistatik aldentuz.

Minotauroak "ezin diagu erretolika egiten jarraitu" esan (79.

Aldairen iritziz, berriz, "zubiaren funtzioa betetzen du (...) *Gartzelako poemak* bilduman ageri den Sarrionandiarekiko" (1996: 33).

or.) eta, ene aburuz, poetak jarraitu egin dio gomendio horri (jarraitu, gainera, 'erretolika'k dauzkan bi zentzuetan). Hau da, irakurleontzat *Hnuy* zuzena eta 'biluzia' ez ezik, irekia ere bada (aurreko lanak baino irekiagoa, esango nuke nik neuk). Irekia da poema askok –are gehiago, bertso askok– irakurketa ezberdinak eta inoiz kontrajarriak izan ditzaketelako⁴ eta, halaber, poema oso batek –askok– irakurketa literalaren ondoan eta berarekin batera irakurketa metaforikoa ere ametitzen duelako⁵ (ikus, adibidez, «Ezagutzen duzu negua?», «Zaurituarekin lubakian», «Solas meteorologikoa», «Untzigintza», «Gereziak jateko sasoi iritsi da» eta «Iluntasuna nehurtzen»).

Are gehiago, irakurketa ezberdinetara heltzeko aukera hori eskaintzeaz gain, poema ugarik («Inongo lekuak» eta «Ezagutzen duzu gure herria?», kasu) poemak dioena bera zalantzan jartzen du edota egin berri dugun irakurketaz duda-muda ernarazten gure baitan, dela galderen laguntzaz, dela paradoxen bidez, dela aurretik esandakoa hitz edo lerro bakar batekin irauliz.

Honela, "gure zihurtasuna bonbilaren metalezko hari mehea / bezain larria dela" (159. or.) gaztigitzen digun poesia hau bera zalantzari irekita dago, erlatibismoz elikatuta. Egia bakar eta eztabaidaezinenaren ezarpena dakarren diskurtso totalitario eta itxiari bizkarra emanez, dialogikoa, antidogmatikoa eta irekia den poesia jarri digu Iurretako idazleak esku artean. Egia dialektikora lerratuz, tentsioz eta zalantzaz bizi da eta, areago, gu ere hala bizitzera bultzatzen gaitu: pentsamendua eta poesia bera elkarrizketa legez ulertuta, elkarrizketa horretan parte hartzera deitzen digu; "zalantza haziak ereiten" ditu,⁶ guztiaren gainean –baita poemon euron gainean ere– gogoeta egin dezagun.⁷

(4) G. Markuletak, *Han izanik hona naiz* liburuari buruzko erreseinan, Sarrionandia "anbiguetatean maisu dugu" la zioen (1993: 2).

(5) Horregatik, hots, lan honetan zehar interpretazio bat aurkeztearekin batera poemok irekita utzi nahi zutena ixten ari naizelako, beharrezkoa zait aurkeztuko dudana poemak agortzen ez dituen irakurketa posible bat besterik ez dela azpimarratzea. Bidenabar, irekitasunaren eta 'komunikazio bikoitzaren' (komunikazio literala eta, aldi berean, metaforikoaren) alderdi hauek "Metafora literatur kritikarako lanabes gisa: B. Atxaga, J. Sarrionandia" izeneko ikerlan zabalagoan aztertuko ditut, bestelako hainbat alderdirekin batera.

(6) Sarrionandiaren hitzak dira: "zalantza haziak ereiten ditugu / zalantzondoak biltzeko" (*Hnuy*, 152. or.).

(7) Zentzu honetan burura datorkit Milan Kunderak elaberriari egokitzen zion funtzioa (Carlos Fuentes idazle mexikarraren hitzak dira, 1993: 26): "redefinir per-

Poema sorta honen gaineko gogoetak, eta atal honen izenburuari berriro eutsiz, bestelako alderdietarantz ere zuzen genitzake. Poesiaren funtzio eta nolakotasuna solasgai den era berean, beraren tresna den hizkuntzaz eta beronekiko kezka ere badago zer esan. J. Sarrionandiak, Pott bandako beste partaide batzuek bezala,⁸ betidanik agertu izan du erabileraren erabileraz antzu bilakatu den hizkuntzaren gaineko ardura. Hizkuntza, *Izuen gordelekue-tan barrena* lanean bertan adierazten zitzaigunez, komunikatzeko gaitasuna agorturik duten hitz antzu eta higatuek osatua da, "bizimoduak makalduriko hitzak" baino ez ditugu (*IGB*, 113. or.).⁹ Gainera, eta *Gartzelako poemak* lanean gogorarazten zaigunez,¹⁰ komunikazio ezintasun hau areagotu egiten da "gehiena esanda dago" en une beretik (*GP*, 112. or.), Atxagak ere bazioenez (*Etiopia*, 99. or.).

Hnuy-ren poemek ere 'hizkuntzaren krisia' deitu izan den arazo honekiko kezka isladatzen dute. Hitzzen higadurarekin batera, euren zehaztasunik eza ere ("alemanerazko hitz luze eta ikaragarriak ere / ez omen dira erabat zehatzak", *Hnuy*, 215. or.) komunikaziorako oztipo bihurtzen da. Gauza bera esan daiteke baita bote-

petuamente a los seres humanos como problemas, en vez de entregarlos, mudos y atados de pies y manos, a las respuestas prefabricadas de la ideología".

(8) Atxagarengan ere aurkituko dugu kezka hau. Beraren testuetan irakur dezakegunez, hizkuntzaren higaduraren arazoari bere inperzonaltasunarena gehitu behar zaio: hizkuntza klitxetu honek (*Etiopia*, 99. or.) ezer gutxi dio geure errealitateaz; "diamanteen inbiritan datzaten koraletaraino" (*Etiopia*, 80. or.) erakarria suertatzen den adjektibo kalifikatiboen hizkuntza hutsal honen hiztegiak ez dio ezer "kaletik doan / jendearen bihotzetaz", ezta ere "zutaz eta nitaz, / gartzela edo koarteletako / patioetaz" (*Poemas & híbridos*, 74. or.). Atxagaren esanetan (1983: 141), "geure errealitatea adierazteko hitzik ez dago" (letra etzana jatorrizko testuarena berarena da).

(9) Sarrionandiaren lanetatik hartutako aipuen erreferentzia emateko orduan, izenburu ordez inizialen bidezko laburdurak erabiliko ditut, testuaren irakurketa erraztearren. Laburdurok "Bibliografia" atalean zehazturik daude. Salpuespen bat eginez, aztertzen ari garen poema bilduma aipatzean lehen hitza erabiliko dut, lehenengo oin-oharraren bidetik eta orain arteko lerroetan erabilitako aukerari jarraikiz.

(10) Hona hemen ahapaldi osoa:

Gehiena esanda dago eta zer lotsagarria den
errepikan hastea
batez ere hitzek esan nahi dutena geroago
eta gutiago diotenean (*GP*, 112. or.).

Hnuy-n ere, 215. orrialdean, hitz berberak irakur ditzakegu.

reak egin/egiten duen hizkuntzaren erabileraren ondorioz gertatu den hitzen endekatzeaz ere.¹¹ Hiztunok –poeta barne– eskura dauzkagun hitzak, orduan, “berba debekatuak herbesteratuak bide zangetan hilak / (...) isilduak herdoilduak progresoak suntsituak” dira (*Hnuy*, 91. or.).

Laburbilduz, “ederra da esanak / esan nahi dugunaren antza izatea”, Sarrionandiak dioskunez (*Hnuy*, 91. or.), baina baita zaila ere. Horregatik eta horretarako –gorago ere esan dugu– benetako hizkuntza baten bilaketa da poesia hau. Ezbairik gabe, bilaketa honen nondik norakoak aztertzea nahiz, oro har, isiltasunaren poetikaren iturburuetatik bat den hizkuntzaren arazo hau jorratzea interesgarria litzateke oso.

Tamalez, *Hnuy*-k solaserako agertzen dituen ‘hamaika alderdi’ez ezin lan labur honetan hitz egin eta, hortaz, aukeraketa –frustrantea beti, Nietzsche-k ondo esan zuenez– egin beharrean nago. Formatu ederrean bildutako oparia zabaldu eta, ikusi dugunez, anitz gauza dira barruan aurkitzen ditugunak. Baina guztiaren gainetik, balio unibertsalez eta indar etikoz betetako benetako opari baten aurrean gaudelakoan nago eta, horrexegatik, maila honetan kokatzen den bidaiaren metafora hartuko dut solasgaitzat.

Gorago aipaturiko poema metaliterarioetan, literatura eta bizitza banatzeko ezintasunaz eta errealtateari –errealtate gordinari– lepoa emanda bizi den literaturaren hutsaltasunaz mintzo zaigu poeta. Beraren mintzoaren haritik, *Hnuy*-ren poemek errealtatea begietaratzen digute, errealtatearen aurpegi ‘erreal’ eta ilunen aitzinean begiak ez ixtera behartuz. Era berean, Sarrionandiak errealtateaz agertzen duen ezagutza hau bezain sakona da baita gizakion eta bizitzaren alderdi ezberdinen gainean egiten duen hausnarketa ere. Eta, ene aburuz, sakontasun honen eskutik

(11) Hizkuntzaren eta gizagabetasun politikoaren arteko erlazioa aztertzen duten lanen artean, aipagarria da George Steiner-ena. Eztabaida handia sortu zuen “Mirari hutsa” lanean (ik. Steiner, 1994: 133-150), nazismoak egin zuen alemanieraren erabilerak hizkuntza honen heriotza ekarri zuela salatu zuen: nazismoaren ankerkeriak eta gezurrek hitzak euren esanahiaz hustu zituzten, errealtatea faltsutzen eta dehumanizazioa estaltzen lagun ziezaen. Zalantza barik, “el idioma alemán no fue inocente de los horrores del naciismo (...). ¿Cómo podría recuperar un significado sano la palabra *spritzen* después de haber significado para millones el ‘chorrear’ de la sangre judía que brota del lugar de las cuchilladas?” (1994: 138).

poemoi darien indarrak (intentsitate bitala ere esango nuke) irakurleok nor bere baitan begiratzera eta gogoeta egitera bultzatzen gaitu.

Honengatik guztiarengatik –gutxienez honengatik guztiarengatik– badauzkagu arrazoiak liburu honi (“manifestu handi” honi, “tratatu moral” honi, J.L. Otamendik esan zionez, 1996: 45) lan onduaren heldutasun zantzuak onartzeko, maisu-lan irizteko eta, agian garrantzitsuagoa dena, oraindik irakurri ez dutenei beraren orrialdeetan barnera daitezen gonbidatzeko.

Liburu honen indarra, hein handi baten, helarazten dizkigun mezu eta balio bital eta unibertsaletan, hots, transmititzen dizkigun ‘ideietan’ jartzeak poesia hau poesia ideologikoa dela onartzera naramala? Ez zait erantzuna ardura. Izan ere, eta J. Sarrionandiaren beraren hitzak dira, literatura ideologikoa da beti:

literaturak ideologia du beti. Baliteke testu konkretu batek edo bestek zentzu ideologiko emanik ez ukaita. Baina obra zabalek edo autoreek beti dute mezu ideologikoa, eta ez balute antzuak lirarteke. (...) Literatura ideologikoa da, munduari eta bizitzari buruzko aburuak ematen dituelako (*Marginalia*, 87. or.).

Hnuy ez da antzua. “Munduari eta bizitzari buruzko aburuak” helarazten dizkigu eta, are azpimarragarriagoa dena, modu ireki eta dialogikoan, gorago adierazi dudanez. Hain zuzen ere, “aburuak emate” honen baitan kokatzen da lan honetan hizpide izango duguna: bidaia etengabearen metafora.

Sarrionandiaren irakurleari bidaiaren agerpena *Hnuy*-n zehar ez zaio berria egingo, ezta arrotza ere. Bidaia presente dago poeta honen obran *Izuen gordelekuetan barrena*-tik hasi eta *Hnuy*-raino, baita izenburuetan bertan ere, ikusiko dugunez. Are gehiago, beraren poesia-lana ez ezik (*Marinel Zaharrak* ere ahanztezina da), narrazioaren alorrekoa ere zeharkatzen du bidaiaren ideiak (gogora bitez, kasu, «Arima naufrago bakartiak», «Marinel zaharra» eta «Orduan ere ez nuen eustarririk»).¹² Zentzu honetan, gai errekorrente baten aurrean gaudela esan genezake, *leit-motiv* baten aurrean.

Haatik, eta gaia ere izan daitekeela ukatzeko, nik neuk nahia-go dut ‘metafora’z berba egin. Ezaguna denez, metafora batek (“ez

(12) Aipatutako lehen bi narrazioak *Narrazioak* liburuan irakur ditzakegu; hiru-garrena, *Atabala eta euria* izenekoan.

duzu aldegiten utzi behar / azkenengo tren» esaldi metaforikoak, esate baterako: *IGB*, 22. or.) ageriko esanahia –esanahi ‘literal’ ere deitu izan zaio– barik eta harago beste esanahi bat komunikatzen du.¹³ Bidaiak, orduan, metafora bat osatzen du, zentzu literalaz harago beste bat komunikatzen duelako. Lan honetan ‘beste zentzu’ hori azaleratzen saiatuko naiz, idazlearengana hurbiltzen lagun gaitzakeelakoan bainago.

Hartara, bidaiaren metafora J. Sarrionandiaren obraren metafora garrantzitsuenetarikoa dela esan genezake, ez soilik beraren agerpen errepikatuagatik, baizik eta baita –esan berri dudanez– idazlearen mundu ikuskeraz argitzeko eskaintzen digun laguntza esanguratsuagatik ere. Izan ere, bidaiaren metafora munduaren gaineko aburu gisa edota bizitzaren aurreko mezu bezala irakur dezakegula uste dut. Eta, usteak erdi ustel ez badira, *Hnuy*-n zehar metafora honek betetzen duen funtsezko lekuak irakurketa honen alde egiten duela ere uste dut. Azken liburu honetan metafora

(13) Metaforaren kontzepzio tradizionalak ez lukete aipatutako esaldi hori metaforatzat joko, esaldi horretan ez delako metaforaren bereizgarritzat hartzen den desbideraketa linguistiko edota semantikorik gertatzen. Metaforaren funtsa ‘esanahi literal’ean eta bertan gertatutako desbideraketa-fenomenoan jartzen duten kontzepzio hauei jarraitu beharrean, pragmatikaren ulerkerari jarraituko diot lan honetan. Labur esanda, pragmatikaren ikuspuntuaren arabera, metaforaren giltzarria ez dago *perpausaren* esanahian (testuinguruarekiko loturarik gabe *perpausak* duen esanahia, ikuspuntu tradizionalen ‘esanahi literal’-tik nahiko gertu dagoena), baizik eta hitzunaren asmoan (zer komunikatu nahi digu idazleak?) eta honen islada den *esaldiaren* esanahian (testuinguruari lotua beti). Esanahi horretara heltzeko, esaldiaren inplikaturak eratoritzen ditugu, inplikatura anitz komunikazio metaforikoaren kasuan, eta gutxiago, ordea, literalaren kasuan. Esaldi metaforikoen ezaugarri da, honela, batetik inplikatura anitz komunikatzea (indeterminazio mekanismoz hitz egiten da horregatik) eta, bestetik, beren forma proposizionala hitzunak komunikaturik ez egotea (hots, soilik transmititurik egotea). Ekar dezagun berriro gure artera goiko esaldi metaforikoaren adibidea: poemaren testuinguruan («Azkenengo tren», *IGB*, 22. or.), “ez duzu aldegiten utzi behar / azkenengo tren» esaldiaren forma proposizionala (demagun: ‘gomendatzen dizut azken tren, hots, gaueko hamarrak aldera irtetzen dena, gal ez dezazun’) ez da, nik uste, poetak komunikatu asmo diguna. Hortaz, forma proposizionala transmititurik dago, baina ez komunikaturik. Komunikatu nahi zaigunera heltzeko hainbat inplikatura eratorri beharko dugu analogikoki jokatzuz (‘egunean zehar hainbat tren daude’, ‘bizitzan zehar hainbat aukera agertzen zaizkigu’, ‘trenak leku batetik bestera garamatza’, ‘aukerek eta erabakiek gure bizitzan hainbat gauzaren norabidea alda dezakete’, ‘aukera bati eusten ez badiogu, galdu egiten dugu’, ‘tren harrapatzen ez badugu, galdu egiten dugu’, ‘azken aukera galtzen badugu, betirako galdu dugu gure bizitza aldatzeko aukera’, etabar) eta inplikaturei esker helduko gara esaldiaren esanahira.

honek indar berezia jasotzen badu ere, ezin ahantzi dugu bidaia "izuen gordelekuetan barrena" hasi zela eta "marinel zaharra"ren eskutik jarraitu. Gure bidaia ere hortik hasiko da.

2. *Bidaia Izuen gordelekuetan barrena eta Marinel Zaharrak-en*

Ezaguna denez eta maiz adierazi denez (Kortazar 1982 eta 1989: 45-46, Hoyo, Latartegi & Zubizarreta 1992, Aldekoa 1993a eta 1993b: 30-31), *Izuen gordelekuetan barrena* poema-bilduma bidaia bat legez egituratuta dago; bidaia bat, "Europako zazpi lurralde eta hiri zahar mitikotan barrena" (Sarrionandia, *IGB*-ri sarrera, 6. or.) eta berorien literaturetan barrena. Zentzu honetan, bidaia 'poesiaren metafora bezala' agertzen zaigula esan genezake, I. Aldekoaren hitzak erabiliz (1993b: 30-31).

Alabaina, ez da hau oraingo honetan jorratu asmo dudan zentzua. Gorago esandakoari lotuz, bidaiaren metafora J. Sarrionandiak munduaren nahiz bizitzaren aurrean daukan ikuskera edota 'aburu'ekiko loturan irakurtzen saiatuko naiz, horren guztia-
ren islada dakarkigulakoan.

Literaturan zehar indartsua gertatu da bizitza jaiotzen garenetik egiten dugun bidaia baten gisa metaforizatzeke joera; bidaia edo bidea, jakina, heriotzarakoa da ("hilobiak igurikatzen zaitu / bidearen emaietan" (sic): *IGB*, 50. or.). Sarrionandiak ere geroago esango zuen bezala, "Bizitzaren metafora bidaia izan liteke / Heriotza zapata hautsi pila bat da" (*MZ*, 19. or.). Zapatak hautsita daude bukaerarako, bidea gaitza delako, bizitza latza. Eta, honela, munduan nahiz itsasoan barrenako bidaiaren metafora abentura arriskutsuaren inguruko inplikaturekin jantziko da sarri askotan. H. Blumenberg-en esanetan,

el hombre conduce su vida y levanta sus instituciones sobre tierra firme. Sin embargo, prefiere concebir el movimiento de su existencia, en su conjunto, mediante la metáfora de la navegación arriesgada. El repertorio de esta metáfora náutica de la existencia es proteico (1995: 13).

Baina metaforizazio honetan harantzago doaz esku artean dauzkagun poemok. Bi hitzetan esateko, bizitza ibiltzea ez ezik edo baino gehiago, zerbaiten bila ibiltzea ere bada, "etxea utzi eta ondinen / abestien xerka" abiatzea (*IGB*, 68. or.). Izan ere, gure aro hau, aro 'posmodernoa' esan ohi zaion gure aro hau hondamena-

ren aroa izanda (ikus Sarrionandiaren hitzak: *MZ*, 8. or.) eta gure mundu hau T.S. Eliot-ek irudikatutako *The Waste Land* edo *Lur Eremu*¹⁴ haren parekoa izanda, 'portu' hobeago baten bila nabi-gatzea ezinbesteko zaigu.

Hondamenaren aroa diogu¹⁵ hondaturik dagoelako zibilizazioan jarritako itxaropena, galdurik gizakiaren gizatasunarekiko konfiantza, deuseztaturik agindutako etorkizun zorionsuaren esperantza. Atxagak ere esanda zeukan anphora hautsi egin dela (*Etiopia*, 35. or.). Carlos Fuentes idazlearen esanetan, horixe da aro posmodernoaren ezaugarria:

Hay dos rasgos, sin embargo, que distinguen a nuestro tiempo. El primero ha sido el totalitarismo *nugatorio* de la ilusión mayor del Occidente ilustrado: el sueño del triunfo permanente de la civilización, la perfectibilidad ilimitada de los seres humanos y la marcha irrefrenable del progreso. Auschwitz y Gulag mataron esa ilusión (1993: 15; letra etzana nik jarria da).

Gizatasunaz erantzitako mundu honetako biztanleak, gizarte kontsumista eta teknologikoko automata asetua bihurtu ("the cheerful robot", W. Mills-ek esango zukeenez) eta nahiago du Eliot-ek Londresko zubian nahiz Atxagak mugaz honaldean ikusten zituzten arimarik gabeko gorputz haiek bezalakoa izan.¹⁶ Nahiago du mila motatako injustizien eguneroko errealitateei itsu izan; nahiago, eta beharrezko ere, larritasun barik "lore paper

(14) J. Sarrionandiaren beraren itzulpenari esker, lan hori euskaraz irakur dezakegu egun (ikus 'Bibliografia' atala). Egunkarian agertu izan diren azken berrien arabera (ik. Barandiaran 1996), Iurretako idazleak aurki bigarren bertsio bat plaza-ratuko du Pamiela argitaletxearen Marulanda sailean.

(15) Jarraian irudikatuko dugun pentsakera eta sentikerak hauskortasunaren inguruko metaforen sarearekin (kristala, elurra, errautsa eta, batik bat Atxagaren poesian, harea) daukan lotura beste lan baten aztertu nuen (*Azkorbebeitia* 1996) eta, hortaz, ez naiz hemen metafora horien gainean arituko. Dena dela, eta oraingo lan honetan bereziki bidaiaren metaforaz mintzatuko banaiz ere, ezin dezaket azpimarratzeke utzi aipatutako metafora horiek Sarrionandiaren obra guztian zehar eta, era oraindik argiagoan, *Hnuy*-ren orrialdeetan zehar jasotzen duten garrantzia. Are gehiago esango nuke: Iurretako idazlearen obra osoa eskuetan hartuta metafora sare orokor bat ehun badaiteke, aipatutako hauskortasunaren inguruko metaforak eta bidaiaren metafora elkarki josita egongo lirakeelakoan nago. Bestela esanda, hauskortasunaren inguruko metaforak bidaiarenaren 'iturburu'ztat jo genitzake.

(16) Ikus T.S. Eliot, *Lur Eremua*, 130. or. eta B. Atxaga, «37 galdera mugaz bestalde dudan kontakto bakarrari», *Poemas & híbridos*, 36-38. or.

ederreko logelan / lo egin" ahal izateko (ik. «Zuek lore paper ederreko logelan»: *MZ*, 30. or.) eta atsedena ("uso zuriz, banko biletetz / Eta harma astunez ereindako zuen atsedena": *MZ*, 27. or.) eduki ahal izateko.

Ondorioz, ez da harritzekoa horrelako aro, mundu, gizarte, egoera baten erdian bizitzea egokitu zaion gizabanakoa bertakoa ez dela sentitzea; ezin baldi gaitzake lurretako idazleak "ni ez naiz hemengoa" aitortzeak.¹⁷ Honela, deserrotzearen sentimendua gailenduko da Sarrionandiarengan, beste hainbat autorengan ere gertatu bezala.¹⁸ Metafora batez baliatuz esan genezake hemengoa, lurrekoa baino gehiago airekoa sentitzen dela poeta,¹⁹ «Udazkena iragan orduko» (*IGB*, 17. or. nahiz *MZ*, 120. or.) ortzea zeharkatzen ikusten ditugun paseko hegazti haien antzera.

Begirada luzatuz, sentimendu hau urteak aurrera joan ahala idazlearengan zein bere lanean indarra hartuz joan dela ikusi ahalko dugu, bai poesian, bai narrazioetan ere (ikus, adibidez, «Orduan ere ez nuen eustarririk», *Atabala eta euria* lanean), *Hnuy*-n gardena egingo zaigun arte. Eiki, deserrotzearen ideia edota bizitza-jarrera aintzat hartzea garrantzitsua zaigu Sarrionandiaren ahotsa ulertzeko, beraren emaitza baita hizpide daukagun bidaiaren metafora.

Metafora honen iturburutzat jo dezakegun deserrotzearen sentimendua zein, orobat, sentimendu honen eragile den deskribatutako mundu, egoera eta gizakion jarrera *Izuen gordelekuetan* barrera lanean hurrengo lanetan bezain era esplizituan marrazten

(17) Esaldi hori zentzu literalaz harago nire iritziz daukan zentzu metaforikoan ari naiz irakurtzen. Alegia, espetxean idatzitako egunkariaren izenburu den esaldi hori, idazleak bere herritik urrin (ik. *GP*, bai 29, bai 42. or. ere) eta non eta gartzelan dagoelako daukan arrotzasun sentimenduaren zentzuan -zentzu literalean- uler dezakegu. Baina esanahi honen gainetik, deserrotzearen esanahia ere komunikatzen digulakoan nago; hots, norberak maite eta nahi lukeenarekin ('bere' sentituko lukeenarekin) zerikusirik ez daukan eta, hortaz, norberarengandik urrun geratzen den mundu baten murgilduta egoteak dakarren deserrotzearen sentimendua.

(18) Literatura oso zabal baten (Pessoarengandik hasi eta Onettirenganaino) agertzen zaigun sentimendu honen orokortasuna aztertzea zinez interesgarria litzateke. Gure artean ere, zentzu honetan mintzo izan da, kasu, K. Izagirre ("Nire herrian nago atzerrian nago nire herrian", *Balizko erroten erresuma*, 72. or.). Gogoratu, halaber, arrotza sentitze honek "apatrida hori bezain hautsia eta hutsala eta edur lehena" sentiarazten ziola Atxagari (*Etiopia*, 71. or.).

(19) Zilegi bekiti *Hnuy*-ra jauzi bat egitea metafora horretaz zergatik baliatzen naizen uler dadin: poetak bertan dioenez, "errorik gabe sorleku minez aidean / gainbizi gara" (58. or.).

ez bazaizkigu ere, honen guztiaren ondorio den bidaia –edota bere metafora– aurreneko lan horren poema askoren muinean dago.

Hitz gutxitan esateko, gizabanakoa –gu bezala gure idazlea– “osasunik gabeko mundu honetako”a (EGGB, 9. or.) ez sentitzean eta ezin senti daitekeelako, beste zerbaiten bila abiatzearen ideia nagusitzen da poemotan. Deserrotzearen ondorioz, beharrezko egiten da beste portu baten bila itsasoratzea Ulises-en eskutik. Liburuko orrialdeetan zehar hegaldatzen diren hegaztiekin bat eginez, “klarionez marraturiko zirkulu hestua” den hiri itogarritik (ik. IGB, 41. or.) alde egiteko gogoia jabetzen da lurretako poetaz,²⁰ kanpamendua jaso eta “lur berrien bila” abiatzeko gogoia astea-suarraz jabetzen den bezala (Poemas & híbridos, 12. or.).

Hartara, bizitzea jaiotzen garenetik hil arte bidaia bat egitea bada –esan dugunez–, ezin ahanzi dugu bidaia zerbaiten bila egiten dela. Bestela esanda, bidaiaren metaforaren aurreneko kontzeptualizazio ‘klasiko’tik harantzago urrats bat emanda, bidaiak deserrotzearen ondorioz gizakumeok egin behar dugun bilaketaren zentzua jasotzen du *Izuen gordelekuetan barrena*-n bertan: bilaketa gugandik kanpo (hots, ‘portu’, ‘hiri’, lurralde, gizarte, mundu hobe baten bila ‘bidaiatuz’), bilaketa gure baitan (J. Sarrionandiaren hitzetan, gizabanakoa “bere baitaren bila” ari da “desasoseguz eta kultur ondoezean barrena”: EGGB, 10. or.).

Alabaina, ‘zerbait hobe’ hori aurkitzeko posibilitatearen aurrean errealista da Sarrionandia (eszeptikoa baino gehiago), eta betidanik izan dela ere esan genezake, IGB-ko «Etxera itzuli» poemako hitzok (68. or.) kontuan hartuz gero:

altxorren mapak besapean
etxea utzi eta ondinen
abestien xerka abiatu ninduzun
izuen gordelekuetan barrena

sukarri urdinarre tipiak
eta oihan beltzetako xokotan
usteltzen diren xoxo habiak soilik
nizkizun bidaian eriden

(20) Lehen poema-liburu hartatik azkenengora jauzi eginez, “hurrin abiatzeko gogo” bera agertzen duten eleok ekar ditzakegu gogora (Hnuy, 139. or.):

gustora alde eginen genuke hemendik,
zaborraren
zibilizaziotik eta espektakuloaren mekanikatik
hurrin.

denborak bidea ahorturik
 etxera itzuli ninduzunean
 berria zizun ateko zura
 eta sarraila ere

Bidaiariak ez du bilatzen zuena aurkituko, guk ere ez dugu "lurralde berririk aurkituko, ez itsaso berririk", Kavafis-ek bazioskunez.²¹ Edozelako paradisuren gaineko ziurtasuna kolokan geratzen da IGB-n bertan ere ("ez dinat iadanik uste paradisuek atzekaldeko / aterik irekita dutenik": IGB, 41. or.). Gogoan daramagun lurraldea aurkitu ezina, gauzatu ezina da; amesten dugun herrialdea, gorpuztu ezina, beti izango delako inguratzen gaituena baino perfektuagoa, «ederragoa eta duintsuagoa» (ikus J. Sarrionandiak Joseba Irazuri zuzendutako idazkia: EGGB, 86. or.).

Horretaz gain, eta aipatutako poemaren azken bertsoek era ezin ederragoan iradokitzen dutenez, abiatu eta itzulera ezinezkoa izango da, bai eta zentzugabea ere, "Eumeo zahar" hark Ulises-i ohartarazten zionez ("Zergatik itzuli Itacara, Ulyses? / Saiak soilik geratzen dira aspaldidanik etxe honetan, / gida harria besterik ez da hegazti galduentzat", IGB, 65. or.). Izan ere, arrotzak izango gara itzuliz gero, itzuli nahi genukeen lekua ez ezik, "geu ere aldatu garelako".²² Zentzu hertsienean, M. Benedettik "desexilio" deitu izan duenari bide emango lioke ikuspuntu honek.²³

Arrotzasun sentimendua, orduan, erabatekoa da, ezen, ikusi dugunez, gaudeneko lekuan geratuz gero ere arrotzak izango bai-

(21) J. Sarrionandiaren itzulpena, *Izkiriaturik aurkitu ditudan ene poemak*, 203. or.; ikus bestela Kavafis 1995: 59.

(22) *Hnuy* dut gogoan oraingoan ere (37. or.):

Ez gara egundo itzuliko apika, itzuliko ginela
 zirudien lekura,
 itzuli nahi genukeen lekura, gure sorlekua
 ez ezik, geu ere aldatu garelako.

(23) «El desexilio» izeneko artikuluan, eta erbestearen errealitateaz hausnarzen ari delarik (hots, deserrotzeak, erbesteak nahiz itzuleraren arazoak irakurketa literala, eta oraingoan soilik hau, jasotzen dutelarik), Benedettik 'exilio'ak bezainbeste garrantzi daukala 'desexilio'ak iradoki izan du eta itzuleraren zailtasunez ohartarazi, ezen "¿hasta qué punto los que regresen comprenderán ese país distinto que van a encontrar?". Aldaketak ("aun las temperamentales") geratu zirenengan bezala gertatu dira joan zirenengan: "Que los amigos, o los hermanos, o los miembros de una pareja, al reencontrarse, sepan de antemano que no son ni podrían ser los mismos" (1994: 41). J. Sarrionandiaren eleetara itzuliz, gogora bedi «Talaieroaren gogoeta»: "Itasoaz bestaldera joan ziren eta / ez dira egundo itzuliko. / (...) Eta inoiz itzuliko balira ere, iadanik, / ez dira joan zirenak izango" (*Hnuy*, 119. or.).

kara bertakoak ezin sentitzean, eta berdin gogoan daramagun herrialdearen bila abiatuz gero ere, aurkitu ezina, gorpuztu ezina da eta. Honela, Sarrionandiaren poesiak nonahiko eta etengabeko deserrotzearen ideia helarazten digu. Beraren azken liburuko minotauroaren ahotsa gure artera ekarriz (*Hnuy*, 79-80. or.):

Ez gaituk bertakoak
inon izanen,
ez hangoak, ez hemengoak, gure eginak alferrik
galduko dituk nahinon
(...) Herbestean biziko gaituk edonon

Orduan, gure eginak alferrik galduko badira nahinon, zer egin? Nahiko genukeen 'beste mundu bat' (geroago *Hnuy*-n esango duenez: "Jon Mirande ere kabitzeko / moduko / beste mundu bat", 104. or.) lortzea ezinezkoa bada eta ezinezkoa nonahi, zer geratzen zaigu?

Eszeptizismoaz hitz egin genezake, *Marinel Zaharrak* lanari buruz ari den F. Ibartxik dagien legez, eta Sarrionandiaren erantzuna Ibartxiren ondoko esanean laburbildu: "Bizitzea bidaiatzea da, baina tren hori infernurantza doa" (1987: 2).

Haatik, eta irakurketa hori ukatzeke, Iurretako idazlearen erantzuna haratago doalakoan nago eta, orobat, *Hnuy*-n aurreko lanetan baino ahots erimeagoz erantzuten digulakoan. Baina, esan legez, aurreko lanetan ere egon badago erantzun horren errainurik. Gomuta gaitzen *Izuen gordeleketan barrena* lanaren bukaerako poemaz (142. or.):

itzuli naiz gaztaroko etxera
(...)
Panpina elbarri bat gela bazterrean. Han,
armiarma bat zanpatzen dut atzamarretan,
eta atarira abiatzen naiz, atea herstekoa.

Etxera itzuli berriro ateratzeko. Bada, ene aburuz, bukaera honek eszeptizismoz eta etsipenez blai egindako mezua baino gehiago eta haratago berriro abiatzeko gonbitea ere ekar diezaguke, etengabeki bidaiatzeko aholkua, Eumeo zaharrak Ulises-i zuzendutako hitzetan iradokitzen zitzaigun berbera (*IGB*, 65. or. zein *MZ*, 90. or.). Aipatu azken poema honetaz ari dela I. Aldekoak dioen bezala, "erbestera gonbidatzen du poetak heroia, atsedenk gabeko bidaiara" (1993a: 130).

Gonbidapen hau, bidaiia etengabearen metafora hau gero eta

funtsezkoago bihurtu da Sarrionandiaren ondorengo lanetan, *Hnuy*-ren planteamendu nagusienetarikoa, metafora esanguratsuenetarikoa, izatera iritsiz. Ikuspegi honetatik, *Izuen gordelekuetan barrena*-ren bukaerak *Hnuy*-ri bidea ireki ziola esan genezake.

3. Bidaia *Hnuy*-n barrena²⁴

3.1. Begirada gure baitan jarriz

Ezbairik gabe, goian irudikatutako hondamendi eta gizagabetasun egoerak berean dirau eta berean dirauela gogorarazten digute *Hnuy*-ren poemek. Ezin asetuago bizi gara, zaborrontziak goraino beteta eta "dietak egin beharko ditugu"larik, "bestaldekoak gosez egarriz eta euliz / hiltzen diren bitartean" (155. or.).

Gure herrialdearen eremura etorri, argi dago, halaber, "euskal arazoak irauten du"ela ("eta Europakoak / eta Ameriketakoak eta Afrikan bada / arazo pilo bat / eta Ozeanian bi bakarrik, bata bestea baino / garrantzitsuagoak", 194. or.).

Honela, ezinbestez oraindik eta berriro ere nagusi da deserotzearen sentimena. "Erroak lepoan hartuta" dabilen poetak dioenez (139. or.), bera eta kaleetan zehar dabilen zakurra "nahiko berdinak" dira: biak "arrotz arrotzak munduan" (180. or.). Arrotza sentitzen da Sarrionandia bai mundu honekiko, bai mundu honetan bizi den gizateriarekiko. Beraiekiko komunikaziorik ezak, beraiekin konektatzeko eta komunikatzeko ezintasunak ere deserotze-sentimena eragiten du. Eta poesiaren beraren esparruan ere garaituz doan komunikazio-ezintasun hau (poesiaren heriotza dakarkeen ezintasun hau) ez zaio hizkuntzaren arazoren bati zor, komunikazioaren partaide izan beharko luketen 'entzule' en jarrerari baizik.

Izan ere, arazoa, poemok azaleratzen dutenez, hemengo nahiz edonongo errealitate soziopolitikoan ('kanpoan') baino gehiago, errealitate horien aurrean daukagun jarreran dago. Horren guztia-

(24) Aurrerantzean gure arreta *Hnuy*-n jarrita egongo denez batez ere eta, beraz, jasoko ditudan aipu gehienak *Hnuy*-koak izango direnez, aipuren ondoan orrialdearen erreferentzia emango dut soilik. Hortaz, orrialdearen zenbakia besterik ezean agertzen den orotan, *Hnuy*-tik hartuta dagoela uler bedi, bestelakoetan jatorria zehaztu egingo dut eta.

ren aurrean gizabanakook, "larritasuneraino perfumaturiko" gure arima (ik. 96. or.) eta bihotzen soseguearekin (ik. 212. or.), zer/zerbait egiten ote dugun galdetu beharko lioke nork bere buruari.

Eiki, gure mundu eta egunotan zerbait garaile bada, gizabanakoon jarrera indibidualista eta ezaxolatia da (zenbat "prolema partikular" dauzkagun! 35. or.). Jaun eta jabe da oroimenik eza baino gehiago oroitu nahi eza den 'desoroimena' eta, orobat, pasibitatea. "Inork ere ez du / (dena ohitura, dena errua, dena barkamena) / oroimenaren korapiloa deslotzen" (96. or.). Ahanzturan murgiltzea erosoagoa da, errazagoa errealitateaz ahanzteaz, nor bere mundu partikularrean (bere oskolean, 'etxean', bere "intsektu domestikoekin": 167. or.) bizitzea errealitateara irten gabe (ikus «Mundua begiratzeko leihoak»). Baina bizi?, Matalas dago hilda ala gu geu?

Zein da, hostoak gorritzeko sasoian,
dena isilik geratzen denean
menditik entzuten den zurrumurrua?

Ez al dira Bernard Goihenetxek
(...) esan zituen hitzak?

Zein da, polizia hiriaz jabetu eta
barrikadetako suak itzaltzean
kantoietan aditzen den murmurioa?

Ez al dira Bernard Goihenetxek
(...) esan zituen hitzak?

Bizirik ote dago, hilen artean?
Eta hi, bizien artean, hilda ote hago?
(Hnuy, 94. or.).

Bestela esanda, "ondo sorue" den mundu honetan (ik. 46. or.) gizakia ez da ez zoriontsua, ez eta askea ere,²⁵ baina -hemen dago gako- hala delako ustean 'bizi' da. "Aberatsak lotan daude, haien morroiak lotan daude, / zoriontsuak bailiren" (85. or.) eta bizitza erosoaren trukean onartutako hariak lotuta ez baileuden

(25) "Mugaz bestaldekoiei" zoriontsuak ote diren galdetzen zien Atxagak ere bazioen (*Etiopia*, 87. or.):

Eta gu libro gabiltza kaletan tirantezko galtza laranjaz jantzirik libro
Libro hiltzaile ttipien gisa libro, ma-o-meno ezta?, gutxigora behera libro
Esaten den bezala osasuna bada bedaio, arraio, eta beste, aupa gaztiak etab.

(*Marinel Zaharrak*-en aipatu bertso horien ondoan poetak zioskunez, "zorionsuak balira bezala, haririk astunenaren azpian", 37. or.). Alegia, haria onartuz bizi gara, "giza jendeak berez haragian itsatsirik dituen / katea luze / eta ilunekin" (216. or.) apurtzen saiatu gabe eta, hain zuzen ere, horren guztiaren aurrean ezer egiten ez dugulako ez gara libreak. Bi hitzetan esateko, kateak edota hariak baino gehiago gure jarrerak gauzka lotuta.

Beraz, arazo nagusia ez dago harian nahiz katean, ez dago horrenbeste edonongo errealtate mingarian, 'mundo zoroa'n, gugan baizik. *Gartzelako poemak*-eko bertsook era ezin argiagoan salatzen dutenez, "arazoa ez da egiten digutena baizik eta / egiten digutenaz egiten duguna" (89. or.). Horrexegatik, goian planteaturiko galderen erantzuna ere gugan dago, gure jarreran. Hemen dago, preseski, *Hnuy*-n funtsezko lekua betetzen duen bidaiaren -bidaiak etengabearen, ikusiko dugunez- metaforaren muina.

3.2. "Baina goazen nahi baduzu, zabaldu belak, jaso aingurak, / abia gaitezen atako bandaruntz"

"Marinel korapiloak" sailari bukaera ematen dion «Itsas haizea» izeneko poeman (139-140. or.) irakur ditzakegu ele horiek. Poema honek bidaiaren metaforaren aurrean jartzen gaitu, liburuko beste hainbatek bezala. Adibide esanguratsuenak -ez, hortaz, guztiak- aipatzearen, poema horrekin batera «Untzigintza», «Itsa-soko nabegazioak», «Moilarik moila», «Faroaren talaia», «Marinel batzu» eta «Bizitzen jakitea» ere aintzat hartzekoak ditugu.²⁶

Esan berri dudanez, metafora honek funtsezko lekua betetzen du *Hnuy*-n, ez bakarrik errekurrentea delako, baizik eta, are gehiago, goian zabaldutako galderen aurrean Sarrionandiak planteatzen duenera hurbiltzeko makulu benetan baliagarria delako.

Hain zuzen ere, erantzuna gure jarreran dagoelako -goraxea go iradokitakoaren haritik- poemok 'bidaiatzen' jarraitzeko gonbita luzatzen digute; hau da, bidaiaren metaforaren bidez, dei egiten digute bizitzaren edozein eremutan aurrera egin dezagun.

(26) Aipatutako poema horien artean, «Marinel batzu» izeneko *Marinel Zaharrak* poema-liburuan ere agertzen da. Atal honetan aurrera hizpide izango ditugun beste zenbait poemarekin ere gauza bera gertatzen da. Gorago esan dudan bezala, bidaiaren metafora zein bere oinarrian dauden planteamenduak ez dira *Hnuy*-ren 'berrikuntza', bertan indarturik daudela uste badut ere.

Gonbidatu egiten gaituzte gizabanakoa lotzen duen katea eta hariarekin "librea izan daitekeen nehurrian" (216. or.) libre izaten ahalegintzera. Mundua aldatzeko ezintasunaren aitzinean eta ezinezkotasan horretaz ohartuta, aurrera jarraitu beharra dago; etsipenak dakarren jarrera pasiboari bizkarra emanez. Utopiarik ez dela argi eukinda ("Idoloen oinak lokatzezkoak ziren, inork ez du / gizarte hoberik boltsiloan", 156. or.) eta "paradisurik ez dela" jakinda (188. or.), saiatzera deitzen digu poetak:

Paradisura biderik ez da, Paradisurik ez da,
baina saioaren sasoia da.

Lohi ditzagun Europako horma zuriak
gure hatzamar marka fitxatuez,
ekin dezagun haurren sinestearekin²⁷
derrota ezagunak baino harantzago

(175. or.; letra etzana nik jarria da).

Eta munduaren nahiz bizitzaren aurreko jarrera hori da –beste irakurketarik ere izan lezakeela ukatzeko– bidaiaren metaforaren muina. Lortu nahi dugunaren portura (porturik egotekotan) arribatu ezinean geratu arren, abiatzea da garrantzia duena; hots, partitza eta, soluziorik nahiz porturik egongo bailitzan, nabigatzea, bidaiatzea:

(27) Hona hemen lan honen hasieratik *Hnuy*-ren ezaugarri ene ustez baliotsu legez azpimarratzen nuen irekitasunaren adibide bat. Nire irakurle ikuspuntutik, "haurren sinestearekin" zehazpen horrek hitzon nahiz ahapaldiaren irakurketa aniztasunari atea zabaltzen dio. Izan ere, haurrak tolesgabe bezain inozo izan ohi dira, beraien sinesteak ere halaxe, eta, hortaz, aurrera jarritze hori inozo bezain zentzugabea dela uler genezake. Baina egon badago beste irakurketa bat ere eta, hain zuzen ere, zehazpen horren ondorengo lerroak eta, halaber, gainontzeko poemek bigarren irakurketa honen alde egiten dutelakoan nago ni neu: haurrek izan ohi duten ilusio tematia gure eginez eta haien xalotasun eta inozentziarekin (inozenteak direlako haurrentzat dena da posible), orain arteko derroten gainetik harantzago joan gaitzen. Bigarren irakurketa honen ildotik, J. Sarrionandiak *Marginalia* liburuan aztertzen duen Juan Gelman argentinar idazlearen poesia eta beronek plantatzen duena ekar genezake gogora. Sarrionandiaren hitzetan laburbilduz, "erresistentzia harmatuaz ari denean, inozentziaren ideia agertzen da. Hau da, inozentzia harmatuak eutsiko du burruka iraultzailea" (34. or.). Gogoan hartzekoak dira, zentzu honetan, «Txabi Etxebarrieta eta gu ordukoak» poemaren ondoko bertsoak: "Gure albotik gure jolas gerrilei begira / pasa haizelarik agian otu zaik / iraultza soziala eta gure herriaren / independentzia, / ekartzekotan, haur harmatuek ekarriko dutela / esku tipi eta egurrezko urkuluez" (106. or.).

dakigula, "goazen" diosku poetak, entseia gaitezen, Moby Dick hiltzea lortu ez zuen Ahab hura behin eta berriro entseiatu zen bezala:

Nora goazen jakinda joanen gara? Nora joanen
ginatekeen

jakinda geratuko gara? Nora goazen jakin gabe
joanen gara?

Nora joanen ginatekeen bildurrez
geratuko gara?

(...)

Baina goazen nahi baduzu, zabaldu belak, jaso aingurak,
abia gaitezen atako bandaruntz.

Ortzemugen handikaldean irlak eta derrotak
bilduko ditugu,

balea zuriaren kontra ekinen dugu, irabazi ezin arren
akaberara arte burrukan.

Ikas ditzagun marinelen kantalak, asma ditzagun
marinelek kantatzen ez dituzten kantalak.

(139-140. or.).

Alabaina, eta inoiz irakurri dudan iritziaren kontra, ene aburuz jarrera heroikoetatik urrun daude bai poemok, bai beraien bidez azaleratzen zaigun planteamendua ere. Ez dago hemen ez borrokaren, ez bere bidean barreneratu direnen mitifikaziorik. "Burruka izugarria" da, diosku Sarrionandiak, beti eta nonahi (ikus «Uharte ezezagunetako albisteak»); eta zeharkatu beharreko itsasoa ere –metaforikoki ari da/naiz, noski– berdin. Gogora bitez, adibidez, honako bertso hauek (120. or.):

Baina untzia bakarrik jitoan uztea baino
hobe norbera untziratuez gero,

(...)

Mantsoa, errugabea, menekoa ematen duen itsasoa
boteretsua eta zitala ere izanen da,

norbera den guzia norberak egindako zoruan
jarriez gero...

Halaber, ez dira heroe "askatasunaren aldeko burrukan askatasuna / galdu" dutenak ("barregarria da gure jendea ere / 'heroe' deitzen", 215. or.); hezur eta haragizkoak dira, ez dira "batere abstraktoak, / nahiz eta hurrinak" (215. or.).

Izan ere, bidaiaren metaforaren bidez zabaltzen zaigun deia heroitasun jarrerak erantzi eta gure hutsaltasunaren kontzientzia

nazioaren proiektuari eutsi eta, beraren hitza erabiliz, erresistentzia planteatzen digu bidaia etengabearen metaforaren bidez: "tolerantziarako eta taberna batetan edateko jaio gara. Eta euskal erresistentzian jarraitzeko ere jaio gara, marinela bere nabegaziorako sortu den bezala" (MZ, 9. or.).

Aurrera jarraitu beharra dago Euskal Herria sortzeke dagoelako, "ez den herrialdean" bizi garelako (147. or.). Eta sortzeke (beraz, sortzeko) dago "Euskal Herria ez delako territorio edo kultura marko normal bat, Euskadi Ofiziala eraikitzen ari direnek nahi luketen bezala" (*Marginalia*, 123. or.). Arima badauka, baina gorputzik ez (ibidem) eta, hartara, hutsik dago aberriaren seaska (ik. 108. or.). Baina, hain zuzen ere, ekinaren ekinaz bakarrik sortzen da herria eta, horregatik, ekitera, 'kantatzera' gonbidatzen gaitu Sarrionandiak, poetaren eginbidea ere horretan jarriz:

Gure lur okupatuari, gure arbaso zakarrei, gure
hizkuntza baztertuari erreparatzen badiogu
badirudi ez dugula aberri, ez sasoi,
ez mintzaira,
ez kantarik, geuk asmatuko duguna baizik.

(...)

Poesiak ez du deus aldatzen, ez inor
fanatiko bihurtzen
baina ekin dezagun harik eta gure aberri eta
sasoiaren tankerako hitzak aurkitu arte,

(...)

Kanta diezaigun sehaska kanta bat gure aberriaren
sehaska hutsari (107-108. or.).

Bestela esanda, bidaia ez da atlasean agertzeko moduko estatu artifizial bat lortutakoan bukatzen. Aitzitik, "estatu tekniko bat" lortuta ere, gurea "bene benetako herria dadinean" (ikus «Herri proiektoa»), "asmaketa ahaztu" beharko dugu, "euskal herriak izatearekin batera / ez izatearen abantailak izan ditzan" (31. or.). Hartara, aurrera jarraitu eta 'izatetik' (horrelako estatua izatetik) harantzago geratzen diren sakoneko eginkizunei lotu beharko gatzaizkie.

Beti dago eta egongo da aurrera egiterik; eta egon, edozein esparrutan, baita norberaren bizitzarenean ere. Eiki, gure bizitzaren mailan ere badaukagu zeren alde saiatu eta zeren bila abiatu. Artean gartzelan zegoela Sarrionandiak Eva Forest-ekin izandako elkarriketan azpimarratzen zuenez, "yo, aparte, pienso que no es

todo cuestión política, que uno mismo tiene que buscar lo que quiere ser, el conocimiento de las cosas" (Forest 1985: 10).

Bidaia gure baitatik hasten da, gure baitaren araketatik eta –horretarako– gure bizitza-jarrera eta balioen berrikusketatik. Narbarmena denez, gizarte eta aro posmoderno honetan kontzientzia indibidual bortitza eta balio indibidualistak jaun eta jabe dira. Nor bere mundu artifizial pribatuan gordetzen da eta edozein gertaera nahiz errealitatea bera norberarengandik urrun geratzen den espektakulu legez bizi du. Eta gehienetan jarrera indibidualistak, Sarrionandiaren testuek maiz salatu izan duten bezala, jarrera ezaxolatia dakar berarekin.

Bada, hain zuzen ere, jarrera horren okerraz ohartarazten digu lurretako poetak bidaiaren metaforaz baliatuz. Begiak zabaltzen dizkigu ahanz ez dakigun izaki sozialak garela eta, idazlearen beraren hitzetan esateko, "kontzientzia indibidualaren alde handi bat berez soziala dela" (*Marginalia*, 47. or.). Alegia, izaki sozialak izateak –labur esateko– norberaz adina besteez kezkatzea esan gura du, Terentzioren errana gure egitea: "gizatiarra den edozerk zerikusia dauka nirekin". «Zer egin?» poemaren hitzok ezin hobe iradokitzen dutenez,

Hil bakoitzarekin atal bat
galtzen dugu, hil kanpaiak
geuretzat dira: donne, donne, donne ... (220. or.).

Eta azken bertsoaren bukaerako hitzen eskutik, zentzu berean mintzo den John Donne poetaren honako poema hau³⁰ ekar genezake gogora, esandakoaren argigarri baita:

Inor ez da irla, inor ere ez da
bere baitan osoa.
Pertsona bakoitza kontinente zatia da,
lurraren partea.
Itsasoak lur puska bat erazuziez gero
Europa osoa geratzen da gutituri,
Harkaitz handi bat, edo zure lagunaren etxea,
edo zeure etxea galdu balitz bezala.

(30) John Donneren «Inor ez da irla» izeneko poema hau, beraren beste hiru poemarekin batera, J. Sarrionandiak berak euskaratu zuen eta *Hezurrezko xirulak* liburuan jaso (89. or.). Poeta metafisiko honen eta bere poesiaren inguruan mintzo zaigu Sarrionandia *Marginalia*-n (41. or. eta 97-100. or.). Gogoratu, halaber, *Hnuy*-ren "Eta denbora futuroa" atalaren hasieran jasotzen den J. Donne-ren aipua.

Edozein pertsonaren heriotzak gutitzen nau
 gizadiari loturik nagoelako.
 Eta, beraz, ez ezazu sekula galdetu
 kanpaiak norengatik ari diren jotzen:
 Kanpaiak zeurengatik
 jotzen dute.

Bidaiaren –bidaiia etengabearen– metafora sentimendu eta pentsamendu honekiko loturan ere irakur genezake. Abiatzeko deia, ‘lokazteko’ deia ere bada (ikus 157. or.): edozein errealitate edota gertaeraren aurrean, berau besteei adina guri ere dagoki-gula (kanpaiak gugatik ere jotzen dutela) gogoan izan eta pasibo ez izateko deia. Izan ere, kontrakoa, hots, jarrera ezaxolati eta pasiboa, jarrera konplizea ere bada.

Gu geu nahiz besteak lotzen gaituen haria, “sosegu zuriz” (ik. 29. or.), erosotasunez, ukoz eta konplizitatez ehundutako haria apurtzera –apurtzen saiatzera bederen– gonbidatzen gaitu metafora honek.

Eta gonbidatu, gure bizitzan helburuak edukitzera (“Norbere bizitzak helbururik ez duela pentsatzen duenaren bizitzak ez dik helbururik”, *Marginalia*, 49. or.) eta berauek erdiesteko ahaleginak egitera ere gonbidatzen gaitu. Ez gaitzen bizi (ez gaitzen portuan, estazioan geratu) daukagun bizimodua eta bizi dugun egoera eduki dezakegun hoberenatarikoa dela pentsatuz eta horrekin konformatuz. Ezinbestekoa zaigu, bizitzaren maila honetan ere, ‘bidaiatzea’, nor bere bizitzan beti saiatzen eta beti bilatzen bizitzea.

Egiaz, galdu egiten da saiatzen ez denaren bizitza: estazioan geratzen denaren bizitza galduz doa (“Estazioak eta egunak bata bestearen barruan galtzen: / horrela doa trenean ez doan jendearen bizitza”, *Hnuy*, 50. or. zein *MZ*, 25. or.) eta berdin “portu bazterrean, hilerriaren alboan” geratzen den ‘marinelarena’ (ikus «Marinel batzu», *Hnuy*, 135. or. nahiz *MZ*, 38. or.). «Arima naufrago bakartiak» narrazioko marinela ere heriotzaren zain geratu ziren, berriro itsasoratu beharrean “kalterik tipierna hautatu behar da bizitzan” esanez irlan zain geratzea (hots, etsitza: “kalterik tipierna, itxadon eta etsitza zen”) erabaki zutenean (*N*, 24. or.).³¹

(31) Gogoratu irlandar marinela mezuak botiletan sartu eta itsasora bota zituela. Baina, botilen “alboan pausatzen ziren albatro mutuek soilik igar zezaketen barruko paper puska haietan ez zegoela deusere izkiriaturik” (*N*, 24. or.). Bukaera hau izan duen erabakiaren okerra are nabarmenagoa egiten da idazleak narrazio honen sarrean jaso duen H. Melvilleren aipua aintzat hartuz gero: “Marinelek,

Horregatik gaztigatzen digu poetak 'portu batera' heldutakoan ere, ezin garela portu horretan geratu, beharrezko zaigula berriro abiatzea beti, bilatzen jarraitu behar dugula beti. Bizitza bidaia bat bada –hasieratik esan dugu– eta bizitzea zerbait ho-beagoren bila bidaiatzea bada, bidaia hau ez da sekula bukatzen: bidaia etengabea da. Sarrionandiaren hitzetan jarriz, bizitzea moilarik moila ibiltzea da, "bizitzea moilara heldu / eta adio egitea da" (129. or.).

Hartara, garrantzia daukana, gorago ere ikusi dugunez, helburuak izatea da (bai norberaren bizitzaren mailan, bai munduaren egoerari, gizarteari eta Euskal Herriari ere begira, baldin eta bi ardatzok bana badaitezke) eta horren alde saiatzea; hots, bide horretan urratsak eman ematea eta beti, edonongo helmugara arribatuta ere, beste helmugetarantz joz berriro. Etsipenaren aurkako bihurtzen den bidaia etengabearen metaforak etorkizunean baino gehiago orainean jartzen du indarra. Geroan helburuak lortuko ditugun ala ez ("gero geroko gero", 111. or.) baino garrantzitsuagoa da orainean norberak zer egiten duen. Zentzu honetan, benetan esanguratsua da Sarrionandiaren ondoko adierazpena (euskararen normalizazioaren arazoaz ari bazen ere, ikuskera edota jarrera orokorrako baten erakusle deritzot): "yo pienso que no hay que plantearse un gran objetivo sino más bien: Ahora ¿qué tenemos que hacer? Luego, ya veremos lo que sale" (Forest 1985: 11).

Beraz, bideari lotzea, ekitea da funtsezkoena, eta jakinda inor ez dela beharrezkoa: alegia, jakinda "gure aitaren etxeak zutik iraunen du[ela] / gu gabe" (76. or.) eta, halaber, munduak berdintsu jarraituko duela aurrera gu gabe (ikus erdiragarri bezain eder den eta liburua ixten duen «Norbere akaberari buruzko mintzaldia» poema).

Zer esan 'bidaiatzearen' garrantziaz? Poemok ohartarazten digutenez –lehen ere esan dut–, ezin dugu ahaztu konplizitaterantz lerratzea garamatzakeen kontrako jarrerak (ez 'lokazteak') ondoez

ekaitzak irla mortu batetara jaurti dituenen, itsas galeraren hondakinez berregiten dute txalupa eta ur berberetara sartzen dira berriro" (N, 17. or.). Bidenabar, ohart gaitezen bidaiaren metafora honek edota beti eta nonahi aurrera jarraitzearen aldeko jarrera honek Sarrionandiaren lanaren luze-zabala besarkatzen duela, lan honen hasieratik iradoki dudanez.

sakona ernaraziko lukeela gure baitan ("Ez dugu lokaztu nahi eta, aldiberean, zenbatekoa den / ondoeza", 157. or.).

Garrantzitsua da, baita ere, aurrera jarraitze horretan dagoelako "bizitzari zentzu pixka bat ematen dion" giza duintasuna (ikus *IAO*-ren atzeko azala). *Marinel Zaharrak* liburuari egindako sarreran ("Irakurleentzako abisua"n) ere bazioskun idazleak: "burruka hori [erresistentzia] da egun libertateari eta giza duintasunari eman diezaiokegun hoberena" (9. or.).³²

Eta garrantzitsua da, are urrunago joanda, saiatze horretan dagoelako libertatea. Zentzu honeta, argigarriak dira J. Sarrionandiaren hitzok: "Askatasuna ez da gizarte eredu eman bat, askatasuna liberazioa da, gizarte hobe baten *bilaketa*" (*Marginalia*, 161. or.; letra etzana nik jarria da). Bestela esanda, gizabanako askeen herri justu baten alde egiten duen neurrian eta bakoitzean da askea gizabanakoa. Horregatik, gizarte hobe bat lortzeko, gizarte-arazoak konpontzeko ahalegina egin egitea da garrantzitsuena. Eta gauza bera esan genezake baita euskal arazoaz den bezainbatean ere.

Hartara, etengabeki bidaiatzea zinez garrantzitsua delarik, beharrezkoa ere bada.³³ Ene ustez, hauxe iradokitzen digu, hain zuzen ere, poema-liburu honen izenburuak, jarraian proposatuko dudanez.³⁴

4. "Hnuy illa nyha majah yahoo": "zaindu zeure burua, gizaki jator hori"

J. Sarrionandiaren liburu honek 1995.eko Durangoko "XXX. Euskal Liburu eta Disko Azoka"rako igurikimen itzelak ernarazi

(32) Zentzu berean mintzo da J.L. Otamendi *Hnuy*-ren gaineko beraren erreseinan (1996: 45): "borroka duintasun aldekoa da, eta errendatzea da azkena".

(33) Halaxe zioen Bernardo Soaresek ere: "nabigatzea prezisoa da, bizitzea ez" (in Atxaga, 1983: 135); eta halaxe "arriskatzen denarentzat da mundua" azpimarrazten zuen Joxemari Iturralde ere, hain zuzen J. Sarrionandiari eskainitako *Dudalar* liburuan: "Bizitzea ez da beharrezkoa, bidaiatzea bai" (76. or. eta 84. or.). Azpimarra dezadan, bakarrik, Sarrionandiaren kasuan bidaiatzea bezain beharrezko dela bidaiatzearen etengabea izatea.

(34) Ezbairik gabe, izenburuak bestelako irakurketak ere ametitzen ditu. Besteak beste, izenburua irakurleontzat ulertezina izateak esangurarik ez ote daukan hausnar genezake.

bazituen irakurlego zabal batengan (orduko salmentei erreparatzea besterik ez dago), pareko emaitzak onartuko nizkioke, nik neuk, beraren izenburuari: handia izan da izenburu ulertezin eta ahoskaezin honek ordutik hona sortarazi duen jakinmina.

Alabaina, Josebaren irakurleoi ez zitzaizkigukeen izenburuaren hitz horiek erabat arrotzak suertatu behar, gure oroimena ahu-la ez izatera. Izan ere, *Ainhoari gutunak* lanean topo eginda geunden hizkuntza bitxi horrekin. Hogeigarren gutunean, *Gulliver's Travels* liburuaren gainean mintzo zitzaigun Sarrionandia: haren bidaiez, baita azkenaz ere, alegia, "houyhnhnms edo zaldi arrazionalen lurraldera, non eta giza yahoos degradatuak haien zerbitzari diren" (53. or.).

Hortxe dago Sarrionandiaren azken poema-liburuari izenburua ematen dion esaldiaren jatorria: *Marginalia*-n ere (114. or.) aipatzen zaigun Jonathan Swift irlandar idazlearen *Gulliver-en bidaiak* lanean,³⁵ zehazkiago laugarren zatian. Ezaguna denez, 1726. urtean argitaratu zen liburu honetan Lemuel Gulliver-ek zenbait lurraldetara egindako bidaiak kontatzen zaizkigu. Beraien artean, eta *Ainhoari gutunak*-en irakurtzen genuen bezala, azkena "Houyhnhnm-en herrialdera bidaiak" da. Hain zuzen ere bidaiak honen bukaeran, Gulliver zaldien lurraldetik ilkitzeaz dagoenean, moxal baten ahotik entzungo dugu esaldi famatua: "Hnuy illa nyha maiah Yahoo" (301. or.).

Gatozen orain esanahiaren arazora. "A.E" laburduraz -izen-deituraren inzialak, ziurrenik- sinatzen zuen kazetariak, Sarrionandiak izenburutzat aukeratutako esaldia Gulliver-ek bere bidaietan aurkitutako zaldien hizkuntzari dagokiola argitu zuen eta "¿date con cuidado, caballito" esan nahi duela iradoki (A.E. 1995: 55).

Haatik, nik neuk nahiago dut euskarazko itzulpenean irakur dezakegun formulazioari etsi: "zaindu zeure burua, yahoo jator hori" (301. or.). Azken honi hobe deritzot, batetik, ez daukalako gaztelerazkoari ene aburuz darion mehatxu kutsurik eta, hartara, Gulliver-i maitasunez zuzentzen zaion³⁶ moxal beilegiaren adierazpen samurrari hobe egokitzen zaiolako.

(35) Aurerantzean eskainiko ditudan aipuak honako argitalpen honetatik jasoa daude: J. Swift, 1990, *Gulliver-en bidaiak* (itzulp.: Iñaki Mendiguren), Ibaizabal, Bilbo.

(36) Gulliver-en esanetan, "beti maite izan ninduen" moxalak zuzendu zion esaldia (ik. 301. or.).

Bestalde, eta esan berri dudanez, esaldia Gulliver-i zuzenduta dago –gizakiari, nahi bada–, ez zalditxo bati. Izan ere, euskarazko testuan itzultzeke geratu den ‘yahoo’ hori ez da zaldia, gizakia baizik, Sarrionandiak goian jasotako aipuan ondo agertzen zuen bezala. Zehatz zehatzak izateko, zaldia ez diren gainontzeko adimenik gabeko izakiei esaten diete zaldiek ‘yahoo’. Liburuaren atal honetan zehar azpimarratzen (eta parekatzen) denez, zaldien lurraldean bizi diren piztiak ez ezik, Gulliver eta berak deskribatutako bere herriko gizon-emakumeak ere yahooak dira.³⁷ Azkenik –eta parekatze hori bezain esanguratsua da hau–, ‘yahoo’ txarra den oro adierazteko darabilten epitetoa ere bada (ik. 293. or.). Aztergai daukagun esaldia, beraz, “zaindu ezazu zeure burua, gizaki jator hori” bezala itzul genezake.

Sarrionandiak bere azken liburuari jarritako izenburuaren esanahi literala argituta, idazleak horrekin –esaldi horren hautapenarekin– zer esan nahi digun itaun geniezaiokie geure buruari. Ondorengo lerroak itaun horren inguruko hausnarketa zenbait aurkeztera bideratzen dira. ‘Hausnarketak’ diot, eta ez ‘erantzuna’, irakurketa ezberdinak egon daitezkeelako (egon badaudelako, nire ustez) eta hemen jasoko ditudanak, ziurrenik, daitezkeen guztiak ez direlako.

Azpimarra dezadan, dena den, jarraian proposatuko ditudan irakurketak ezberdinak izanagatik ere, ez direla kontrajarriak. Elkarren osagarri gisa ulertu behar dira, hortaz.

Burura etor dakigukeen lehenengo galdera “zer dela eta Jonathan Swift-en esaldi hau?” baldin bada, eman beharreko lehenengo urratsak dublindar honen liburuan murgiltzera eramango gaitu.

4.1. Mundu ‘zibilizatu’ honetan barrena ibiltzeko beharrezkoa dugu geure burua zaintzea

Ezbairik gabe, *Gulliver-en bidaiak* liburua protagonistak

(37) Entzun diezaiogun Gulliver-i: “Neure etxekoez, lagunez, herkieez edo giza arrazaz oro har oroitzen nintzenez, ziren bezala ikusten nituen, hots, yahooak gorputzez eta izaeraz, pixka bat zibilizatuagoak agian eta mintzamenaren dohaiaren jabe, baina herrialde hartako nebarrebek Naturak emandako neurrian soilik zituzten bizioak areagotu eta ugaltzeko bakarrik erabiltzen zutelarik gutarrek adimena” (296-297. or.).

egindako bidaien kontaketa ez ezik, gizarte ingelesaren eta mundu zibilizatuaren aurkako satira ikaragarria ere bada. Izan ere, orrialdeetan zehar –eta era ezin argiagoan laugarren ata-lean– zorrotza da J. Swift-ek ‘zibilizazioa’ri zuzentzen dion kritika. Bada, XVIII. mendeko liburu baten aurrean bagaude ere eta idazle irlandarrak bere garaiko gizartea jarri bazuen ere bere kritiken jomugan, bai liburua, bai kritika gaurkotasunez beteta daude.

Honela, eta guri interesatzen zaigun atalera etorritz, irakurleari zerbait geratuko bazaio gogoan iltzaturik, zaldien herrialdearen eta gizakionaren artean dagoen aldea da. Bi hitzetan, Gulliver-ek zoriontsu bizi ahal izateko moduko lurraldea aurkitu du, herri zintzo eta justua, non ez duen “babesik behar iruzurkeria edo zapalkuntzaren aurka” (294-295. or.).³⁸

Gulliver-en gizarte edota munduan “botere eta aberastasunen irrika, eta lizunkeria, neurrigabekeri, maltzurkeri eta bekaizkeria” nagusi den artean (260. or.), halakorik ez dago zaldienean.³⁹ Hauen artean, osterá, “adiskidetasuna eta onginahia dira bi bertute nagusiak” (286. or.) eta “adimena lantzea eta guztiz beronen gobernupean egotea da haien goiburua nagusia” (285. or.). Zaldiei, honela, ulertezin bezain zentzugabe egiten zaie ustelkeriaren eta injustizia sozialaren gainean altxatzen den gizakion mundua:

Ulertu ezinda zebilen ugazaba (...). Gure arteko jende gehiena behartua zegoela miserian bizitzera, soldata txikien truke egu-nero lan eginez, gutxi batzuk oparotasunean bizitzeko. Oso luzatu nintzen honetan eta antzerako beste xehetasun batzuetan, baina jaun ohoragarri hura ez zen halere asetzen, lureko emaitzetan parte izateko eskubidea animalia guztiak dutela uste bait zuen” (268. or.).

Halaber, Gulliver-en ugazaba eta lagun den zaldia ezin du ulertu legearen helburua “gizon guztiak babestea izanik (...), nola gerta zitekeen inoren hondamendi izatea” (264-265. or.). Eta, beraz,

(38) Ikus aipatu orrialdeetan zaldien lurraldean ez dagoen eta gertatzen ez den guztiaren –beraz, Gulliver-enean badagoen eta gertatzen den guztiaren– zerranda amaigabea.

(39) Horregatik, hain zuzen ere, halakoetarako hitzik ere ez daukate beraien hizkuntzan: “Boterea, gobernuá, gerra, legea, zigorra eta beste milaka gauzak (sic) ez zuten hitzik hizkuntza hartan adierazi ahal izateko” (260. or.).

bururik eta hankarik gabeko deritzo epaileen 'lana'ri ('antzeslana'ri, esango zukeen Sarrionandiak, "epaile eginbide sakratua"ri: ik. «Ezagutzen duzu justizia?»). Zentzugabea eta krudela da, orobat, gizakien gobernua (ik. 272. or. eta hurrengoak) eta gauza bera esan genezake huskeriek, handinahiak eta besteren lurraz jabetu nahiak bultzatutako gerrei buruz ere (hain sinestezina egiten zaio zaldiari, non Gulliver "ez dena esaten ari dela" uste duen: ik. 263. or.). Baina, oroz gainetik, gizataldeak hau guztia normaltzat jotzea eta honetaz guztiaz arduratzeke bizitzea gertatzen da zaldierentzat harrigarri (zein hurbil geratzen den hau Sarrionandiak, begirada egungo gizartean kokatuta, salatzen duen jarrera ezaxolati,itsu eta pasibotik!).

Azken buruan, "Houyhnhnm-en herrialdera bidaiak" nabarmen agertuko dio Gulliver-i -irakurleoi ere- "gure gobernerakundeak eta legeak gure adimen-gabezia handiaren eta, beraz, bertute-ezaren ondorio zirela" (276. or.). Bidaiak hau amaitzean, argi dauka zaldiena -eta ez gizakiona- dela herrialde zibilizatua (bertatik "Europa zibilizatzeke behar beste biztanle" ekartzea amestuko du: ik. 312. or.). Areago, onginahia, justizia, onberatasuna eta humanitatea zutabetzat daukan herrialde hori bere aberri legez sentituko du (José Martí kubatar idazleak ere bazioen, "patria es humanidad") eta bere burua "houyhnhnm-enganetik deserriratuak" hortik ateratzearekin batera (304 eta 308. or.).

Esandakoaren eskutik zentzua hartzen du moxalak Gulliver-i (honek 'zibilizazio'ra itzuli behar duenean agur esatean) eta Sarrionandiak guri zuzendutako gomendioak: dublindar idazleak zein iurretarrak zorroztasunez irudikatutako gizakion mundu 'zibilizatu'an barrena ibiltzeko, "ondo sorue" den mundu honetan (*Hnuy*, 46. or.), espektakuloaren eta "zaborraren zibilizazio" honetan bizitzeko (*Hnuy*, 139. or.), "zaindu zure burua!".

Bada, Sarrionandiaren liburuaren izenburua interpretatzeko aukera honen alboan eta berau osatuz, egon badago bestelakorik ere. Oraingoan izenburuaren esaldia agertzen deneko Swift-en liburuari -bereziki zaldien lurraldera Gulliver-ek egindako bidaiari- erreparatu diogun bezala, Gulliver eta zaldien irudia agertzen deneko *Hnuy*-ko poemari ere errepara diezaikegu. Poema hori («Iluntasuna nehurtzen») izango dugu abiapuntu jarraian aurkeztuko dudana irakurketan.

4.2. Zaindu dezagun geure burua ezen, izan ere, "ez gara ezer"

Esanak esan, liburuaren azalak edota paratestuak⁴⁰ –G. Genette-ri jarraikiz– begietaraten digun irudia esanguraz janzen da. Honela, zaldi edo, J. Swift-ek esango zukeenez, houghnhnm baten irudi hau testu-estrategiatzat jo dezakegu, Harrera-Teoria-ren terminologia gure eginez.⁴¹

Bada, «Iluntasuna nehurtzen» poemaren bukaeran (160. or.) agertzen den irudia ere testu-estrategiatzat har genezake, Gulliver-en bidaietako irudiren bat izan daitekeela –badela, esango nuke nik neuk– onartuz gero. Onarpen honek, orduan, ondoko galderara garamatzake: zer dela eta agertzen da irudi hori poema horren eta ez besteren baten bukaeran? Kasualitateetan sinesten ez badugu, gure begirada poema horretan murgildu beharko dugu.

Poema hunkigarri honek bizitzaren hutsaren sentimena bihotzeraino sartzen digu, gizakion ezdeustasunaren kontzientzia burmuineraino. Sentimenduz –ez sentimentalismoz– blai egindako bertsook gogorarazi egiten digute, bizitzaren aurrera egiteak argi uzten duen bezala, "ez garela ezer, ilunbetan / higatzen diren haur izuak besterik" (159. or.). Ezin dugu ahaztu, Sarrionandiak liburuaren azken poeman gaztigatzen digunez, hilko garenean "bizitzak berdintsu iraunen duela" munduan (231. or.). Eta are erdiragarriagoa dena: "mundua orohar ez da ene hutsuneaz / ohar-tuko" (231. or.).

Ahaztezina zaigu, beraz, gure bizitza hutsala dela, gu ezdeusak garela eta ahaztezina zaigu, halaber, "gure berezko bakardade eta babes gabezia". Bada, hain zuzen ere, hau guztia gogoan izatea da garrantzitsuena eta gogoan daukagula bizitzen ikastea. Sarrionandiak dioskunez, "Ilunbetan bizitzen ikasi arte ez dugu / argi bizitzen jakin" (160. or.).

(40) Azala ez ezik, aztergai daukagun izenburua bera ere paratestuaren osagai da, eta berdin barreneko izenburuak, liburuan zehar barreiatutako irudiak, epigrafeak, etab.

(41) Labur esateko, testu-estrategiak irakurleon parte hartzea aurretik 'prestatzen' duten testuaren osagaiak dira, hots, parte har dezagun testuak zuzentzen dizkigun eskaintzak. Deigarri gertatzen zaizkigularik, testuaren aktualizazioa –gure irakurketa– bultzatu egiten dute.

Laburbiduz, horretaz guztiaz konsziente izatera eta konsziente izanda bizitzera deitzen digu poema honek, eta baita liburu honekako beste hainbatek ere. Eta horrexegatik eta horretarako beharrezkoa zaigu gure burua zaintzea. Bestela esanda, mundu gizagabe, ez zibilizatu eta zoro honetan bizitzea zaila bada, latza ere bada, gure ezdeustasunaren, bakardadearen eta heriotzaren aurreko babesgabeziaren kontzientzia osoarekin bizi behar dugulako. Hartara, "bizitzea ederra bezain izugarria" delarik (158. or.), onginahiez, onberatasunez eta gizatasunez betetako mezua helarazi digu poetak.

Alabaina, ez dut uste atsekabez eta nahigabez tindaturiko mezu baten aurrean gaudenik; ez diot, nik neuk, etsipen saminarren kutsurik hartzen. Lan honetan zehar azaldu dudanez, ez soilik 'bidaiarako', baizik eta 'bidaia etengaberako' gonbidapena luzatzen digu Sarrionandiak liburu honekin. Eta hau kontuan hartzekoa den bezala, kontuan hartzekoa da izenburua *Gulliver-en bidaietatik* hartuta dagoela.

4.3. Bidaia etengabea

Orain arte Gulliver-ek zaldien lurraldera egindako bidaia izan da gogoan hartu duguna, bai Sarrionandiaren liburuaren izenburua atal horretan agertzen delako, bai «Iluntasuna nehurtzen» poemaren bukaerako irudia atal horretakoa delako, antza. Haatik, ezin dugu ahaztu bidaia hori ez ezik, Gulliver-ek beste hainbat bidaia egin zituela eta horrexegatik eman ziola Swift-ek *Gulliver's Travels* izena bere liburuari. Zehazki esateko, Gulliver-en lehen bidaiak Liliputera eraman zuen; bigarrenak, Brobdingnagera; hirugarrenik, Laputa, Balnibarbi, Glubbdubdrib, Luggnagg eta Japoniara egin zuen bidaia; eta, azkenik, houthhnhnm-en herrialdera.

Alegia, liburu honen protagonista batetik bestera ibili zen, inon betiko geratu gabe. Edo alderantziz esanda, Gulliver inongo irla nahiz lurraldetan geratu ez zelako, bidaiak egin zituen, eta ez nonbaitera iristearekin batera bukatzen den bidaia. Edozein lekutara helduta eta denbora baten buruan, 'moilari adio egin' eta bidaiatzen jarraitu zuen beti. Beraren bidaia, zentzu honetan, bidaia etengabea izan zen. Eta ikusi dugunez, hauxe da, hain zuzen ere, *Hnuy illa nyha majah yahoo*-ren metafora eta planteamendu nagusia.

Azpimarra dezadan bai Swift-en liburuaren kasuan, bai Sarrionandiarenean bidaia etengabearen aurrean gaudela, ez bidaiaren aurrean. Izan ere, bi metafora hauek –kasu honetan Sarrionandiaren liburuaz ari naiz soilik– ezin dira parekatu, lan honetan zehar ere iradoki dudan bezala. Bidaiak hasiera bat eta bukaera bat dauka. Horregatik bizitza, kasu, bidaiaren bidez metaforizatu ohi da antzinate klasikotik egundaino (besteak beste, Kavafis-en poesia metaforizazio honen adibide daukagu). Era berean, bidaiak abiagune eta arribaleku bat dauka, nonbaitetik nonbaitera egindako bidaia da beti. Horrexegatik, bidaiaren metaforak arribalekura iristean jartzen du indarra eta edozein esparrutan helburu bat lortzeak daukan garrantzia komunikatzeko erabili ohi da.

Aitzitik, Sarrionandiak darabilen bidaia etengabearen metaforak bidean eta bidea egitean jartzen du indarra, helmugan baino gehiago. Honez gero askotan esan dudanez, bidaia egin egitea da garrantzia duena, ekitea, saiatzeta eta beti; hots, nonbaitera iritsita ere, 'bidaiatzen' jarraitzea, hain zuzen Gulliver-ek egin legez. Zaldiena bezalako herrialde justu bat aurkituta ere, zorionsua izateko bezalako lurraldea aurkituta ere, Gulliver ez zen bertan geratu.

Bestela esanda, berak nahi gabe heldu zen Gulliver aipatutako lurralde haietara (adibidez, lehenengo bidaian ekaitzak untzia apurtu eta enbatak txalupa irauli ostean, itsasoak eraman zuen bere gorputza Liliputera; azkenengoan, untziko gizonak matxinatu egin zitzaizkion eta zaldien lurraldean utzi zuten). Hortaz, lurraldeok ez ziren berak bere bidaiari jarritako helmugak (edota bere buruari jarritako helburuak). Areago, jakin, gehienetan irakurleok ez dakigu zehazki nora joan gura zuen. Bada, preseski, hemen dago gakoa: egin zituen bidaiak eta bidaiok egitean ikusi, ikasi eta bizi izan zituenak dira garrantzia dutenak, jarrita omen zituen helmugak erdieste baina gehiago (izan ere, ez zituen sekula erdietsi). Sarrionandiaren metaforara etorri, eta orrialde hauetan gorago esandakoari berriro eutsiz, helburuak izanda berauek lortzen saiatzeta bera da garrantzia daukana, ekitea, helburuok lortzea baina harago. Izan ere, lorpen honek 'bidaia'ren bukaera lekarke; baina, aldiz, bidaia bukaerarik gabea da, etengabea, Sarrionandiaren poesian.

Gure irakurketaren puntu honetara heldurik, gogora datozkit lurretako poetaren hitzok (*Hnuy*, 173. or.):

Ederra litzateke zahartzarora helduez gero
 gazteentzako
 duintasunez eta gustora bizitzeko aholku moral
 edo ezagubide praktiko bat utzi ahal izatea.

Horrelakorik zaila eta ia ezinezkoa dela jakinda ere, ene aburuz geroari⁴² begirako aholku sakona helarazi digu idazleak bere lan umo honetan, izenburutik bertatik hasita: mundu ero eta gizagabe honetan, gizarte ez zibilizatu honetan, "ez den herrialde" honetan lortu nahi dugunaren alde ahaleginak egiteko aholkua; halaber, bizitza hutsal honetan, eta beraren hutsaltasunaren zein gure ezdeustasunaren kontzientzia osoa daukagula, bilatzen duguna aurkitzen etengabeki saiatzeko aholkua; eta baita estazioan, irlan, portuan, moilan ez geratzeko aholkua ere, pasibitatez eta konplizitatez ehundutako amarrak askatu eta bidaia egin egiteko aholkua; behin eta berriro abiatzeko, "moilarik moila" ibiltzeko aholkua. Bi hitzetan, sekula amaitzen ez den 'bidaia etengabe' rako gonbitea.

Eta horretarako guztirako gure burua zaintzeko aholkua ere luzatu digu poetak. Sarrionandiak guri dioskunez, eta guk hemendik berari: "Hnuy illa nyha majah yahoo".

5. Bibliografia

5.1. J. Sarrionandiaren lanak (laburdurak)

IGB: Izuen gordelekuetan barrena, Bilbo Aurrezki Kutxa, Bilbo, 1981.

N: Narrazioak, Elkar, Donostia, 1984³ [1go arg.: 1983].

NENH: Ni ez naiz hemengoa, Pamiela, Iruñea, 1985 [gazt. itz.: *No soy de aquí*, Hiru, Hondarribi, 1991].

AEE: Atabala eta euria, Elkar, Donostia, 1986.

MZ: Marinel Zaharrak, Elkar, Donostia, 1988² [1go arg.: 1987].

M: Marginalia, Elkar, Donostia, 1989² [1go arg.: 1988].

EGGB: Ez gara gure baitakoak, Pamiela, Iruñea, 1989.

(42) Oso kontuan hartzekoa da bidaia etengabearen metafora batez ere "Marinel korapiloak" sailaren barruan agertzen zaigula eta, are esanguratsuagoa dena, sail hau "Eta denbora futuroa" atalaren barruan kokatzen dela, atal horri hasiera emanez ("paleoartzain"aren inguruko ipuinaren atzetik). Horregatik, 'bidaia etengabea' da, preseski, nire ustez Sarrionandiak 'denbora futuroa'ri begira proposatzen duena, edozein dela esparrua.

- AG: *Ainhorari gutunak*, Elkar, Donostia, 1990.
- IAO: *Ifar aldeko orduak*, Elkar, Donostia, 1990.
- GP: *Gartzelako poemak*, Susa, Iruñea, 1992.
- HIHN: *Han izanik hona naiz*, Elkar, Donostia, 1993² [1go arg.: 1992].
- Hnuy: *Hnuy illa nyha majah yahoo*, Elkar, Donostia, 1995.
- , 1995, *Miopeak, bizikletak eta beste langabetu batzuk*, Milabidai-Erein, Donostia.
- , (itz.), 1983, *Lur Eremua*, [T.S. Eliot-en *The Waste Land*-en itzulpena], in G. Aresti, J. Sarrionandia & J. Juaristi, 1983, *T.S. Eliot euskaraz*, Hordago, Donostia, 123-167.
- , (itz.), 1985, *Izkiriaturik aurkitu ditudan ene poemak*, Pamiela, Iruñea.
- , (itz.), 1985, *Marinela. (Kadro bakarreko drama estatikoa)*, Susa, Iruñea [Fernando Pessoa-ren *O Marinheiro*-ren itzulpena].
- , (itz.), 1991, *Hezurrezko xirulak*, Elkar, Donostia.
- , (itz.), 1991, *Galegoz heldutako poemak. Poemas naufragos*, Susa, Iruñea.
- , (itz.), 1995, *Marinel zaharraren balada*, Pamiela, Iruñea [S.T. Coleridgeren *The rime of the ancient mariner*-en itzulpena].
- Sarrionandia, J. & M. Sarasketa (itz.k), 1985, *Hamairu ate*, Elkar, Donostia.
- Sarrionandia, J. et al., 1983, *"Intxaur azal baten barruan" eta "Eguberri amarauna"*, A.A.G., Gráficas Lizarra, Lizarra.

5.2. Bibliografia

- A.E., 1995, «Buscando a Sarrionandia desesperadamente», *Egin* (1995-12-10), 55.
- Aldai, X., 1996, «Bizitza bera bezala bizitza bera», *Egunkaria* (1996-3-2), 33.
- Aldekoa, I., 1993a, «Joseba Sarrionandiaren poesia: Itsasoa kartzelatuta», in I. Aldekoa, 1993, *Zirkuluaren hutsmina*, Alberdania, Irun, 129-137. [Gazt. itz.: «La poesía de Joseba Sarrionandia: el mar encarcelado», Leer, 1989].
- , 1993b, «Introducción», in I. Aldekoa, 1993, *Antología de la poesía vasca*, Visor, Madrid, 11-35.
- Aristi, P., 1996, «Deserria / Herrimina [J. Sarrionandiari zuzendutako poema]», in P. Aristi, 1996, *Castletown*, Erein, Donostia, 94.
- Atxaga, B., 1983, «Epilogo, sasoi zaharrak gogoan», in J. Sarrionandia, *Narrazioak*, Elkar, Donostia, 1984³, 135-141.
- , 1988³, *Etiopia*, Erein, Donostia [1. arg.: 1978].
- , 1991², *Poemas & híbridos*, Visor, Madrid [1. arg.: 1990].

- Azkorbebeitia, A., 1996, «B. Atxaga eta J. Sarrionandiaren metaforetan barrena bidaiatuz», *Uztaro* 17, 109-149.
- Barandiaran, A., 1996, «Sarrionandia itzultzaile», *Egunkaria* (1996-4-23), 26.
- Benedetti, M., 1994, *Articulario. Desexilio y perplejidades*, El País-Aguilar, Madrid.
- Blumenberg, H., 1995, *Naufragio con espectador*, Visor, Madrid [1. arg.: 1979].
- Eliot, T.S., 1922, *The Wast Land*. Ikus J. Sarrionandia (itz.), 1983.
- Forest, E., 1985, «Militancia y literatura. Fragmentos de una conversación con Joseba Sarrionandia», *Punto y Hora* (1985-7-19), 8-12.
- Fuentes, C., 1993, *Geografía de la novela*, Alfaguara, Madrid.
- Hoyo, E., J. Latartegi & I. Zubizarreta, 1992, «Izuen gordeleketan barrenari hurbilketa semantikoa», *Enseiucarrean* 7, 81-115.
- Ibargutxi, F., 1987, «Urrutiko parajeetatik hemengo oinazera», *El Diario Vasco. Zabalik* (1987-12-18), 2.
- Iturralde, J., 1983, *Dudular*, Erein, Donostia.
- Izagirre, K., 1991², *Balizko errotan erresuma*, Susa, Iruñea.
- Jimenez, 1989, «Narrazioak», *Susa* 23-24, 8-9.
- , 1989, «Marinez Zaharrak», *Susa* 23-24, 14-15.
- Kavafis, K.P., 1995, *Poema antologia*, Pamiela, Iruñea [itz.: A. Eguzkitza eta O. Omatos].
- Kortazar, J., 1982, «Joseba Sarrionandiaren Izuen gordeleketan barrena», *Jakin* 23, 133-141.
- , «Izuen gordeleketan barrena», *Idatz & Mintz* 1, 32.
- , 1989, *Laberintoaren oroimena*, Baroja, Donostia.
- , 1997, *Luma eta lurra*, BBK-Labayru, Bilbo.
- Madariaga, J.R., 1995, «Izuen gordeleketan barrena», *Hegats* 12(1995-11), 33-40.
- Markuleta, G., 1990, «Sarrionandia: samurtasun berreskuratua», *El Diario Vasco. Zabalik* (1990-1-31), 3.
- , 1990, «Sarrionandiaren samurra zertan den», *El Diario Vasco. Zabalik* (1990-2-28), 3.
- , 1991, «Joseba Sarrionandia: Haizea eta Burdinaren dialektika», *Zurgai* (1991-XII), 28-31.
- , 1992, «Baltza, latza eta garratza», *El Diario Vasco. Zabalik* (1992-12-2), 3.
- , 1993, «Deserriko eruditoaren jolas berriak», *El diario vasco. Zabalik* (1993-1-6).
- Mendiguren, X., 1987, «Marinel Zaharrak», *Argia* 1.188 (1987-2-14), 6.

- , 1996, «Urrutiko begiradak [J. Sarrionandiaren inguruan]», in X. Mendiguren, 1996, *Ene dama maite horri*, Elkar (Enbido txikira saila), Donostia, 53-57. [jat.: *Egunkaria*, 1996-8-15, 18. or.]
- Morán, G., 1996, «Pasión y guerra de Joseba Sarrionandia», *La Vanguardia* (1996-6-8), 25.
- Otamendi, J.L., 1996, «Nora itzuli?», *Argia* 1.566 (1996-2-25), 45.
- Perurena, P., 1988, «Marinel baten poemagintzaz», *El Diario Vasco. Zabalik* (1988-2), 2.
- Riechman, J., 1990, *Poesía practicable*, Hiperión, Madrid.
- Steiner, G., 1994, *Lenguaje y silencio*, Gedisa, Barcelona.
- Swift, J., 1990, *Gulliver-en bidaiak*, Ibaizabal, Bilbo. [itz.: Iñaki Mendiguren].